

Eredeti megjelenés

Ez a tanulmány először az alábbi kiadványban jelent meg:

Kujbusné Mecsei Éva

Az evangélikus vallás mint a Nyíregyháza és a Felvidék közötti kapcsolati háló fontos szála. Nyíregyházi lelkészek, segédlelkészek 1753–1848 között

Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv XXI.

Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegyei Levéltára

Nyíregyháza, 2019

ISSN 2064-5732

Eredeti évkönyvi oldalszám: 131-144

Ajánlott hivatkozás:

Kujbusné Mecsei Éva: Az evangélikus vallás mint a Nyíregyháza és a Felvidék közötti kapcsolati háló fontos szála. Nyíregyházi lelkészek, segédlelkészek 1753–1848 között.

In: Szabolcs-szatmár-beregi Levéltári Évkönyv XXI. Szerk. Galambos Sándor, Kujbusné Mecsei Éva. Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára, Nyíregyháza, 2019. 131-144.

A következő oldalakon a kötet eredeti borítója, címlapja, impressuma, tartalomjegyzéke és előszava olvasható.

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREGI LEVÉLTÁRI ÉVKÖNYV
XXI.

A MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYEI
LEVÉLTÁRA KIADVÁNYAI
I. ÉVKÖNYVEK

21.

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREGI
LEVÉLTÁRI ÉVKÖNYV
XXI.

Nyíregyháza
2019

Sorozatszerkesztő
Kujbusné Mecsei Éva

Szerkesztette
Galambos Sándor, Kujbusné Mecsei Éva

Lektorálta
Reszler Gábor

A kötet megjelenését támogatták
Nemzeti Kulturális Alap Közgyűjtemények Kollégiuma

Nemzeti Kulturális Alap

Osztrák Köztársaság Konzuli Képviselet Nyíregyháza

Tördelés
Szemán Attila

Borítóterv
Verdes Mihály

ISSN 2064-5732

Kiadja a Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára
Felelős kiadó: Kujbusné dr. Mecsei Éva igazgató

Nyomdai munkálatok
Pátria Nyomda Zrt.

TARTALOM

Előszó	7
--------------	---

ÚJABB KUTATÁSOK 1956-RÓL

Lénárt Béla:	
Az én '56-om	11
Takács Tibor:	
A látható és a láthatatlan forradalom	
<i>Az 1956. október 26-i nyíregyházi tömegtüntetés képei</i>	17
Lupkovics György:	
Szilágyi László és társai büntetőperének néhány jellemző vonása	31
Galambos Sándor:	
Muszáj-Herkulesek	
<i>Az 1956-os forradalom idején távollétükben vagy tiltakozásuk ellenére</i> <i>megválasztott helyi vezetők Szabolcs-Szatmárban</i>	39
Balogh Béla:	
Az 1956-os magyarországi forradalom visszhangja az egykori Nagybánya tartomány területén	47
Váradi Natália:	
1956 – kárpátaljai lapszemle	61
Peter Ruggenthaler:	
A Szovjetunió viszonyulása az osztrák és magyar semlegességhez 1955–1957 között	73
Peter Ruggenthaler:	
Die österreichische Neutralität 1955/56 – eine Gefahr für den Zusammenhalt des „Ostblocks“?	77
Kocsis György:	
Az 1956-os forradalom és szabadságharc Szabolcs-Szatmár-Bereg megyével kapcsolatos könyvtári dokumentumai levéltárunkban	85

ÚJABB HELYTÖRTÉNETI KUTATÁSOK

Csorba Noémi:

Nagypákay Balázs címereslevele 1609-ből *(Forrásközlés)* 109

Nagy Dóra:

„Könyörgők azért nagyságodnak mint kegyelmes asszonyomnak”

Bornemissza Anna erdélyi fejedelemasszonyhoz intézett kérelmek

(Forrásközlés) 119

Kujbusné Mecsei Éva:

**Az evangélikus vallás mint a Nyíregyháza és a Felvidék közötti
kapcsolati háló fontos szála**

Nyíregyházi lelkészek, segédlelkészek 1753–1848 között 131

Pallagi László:

A Beregsomi Református Egyházközség élete a századfordulótól

1944-ig a presbiteri jegyzőkönyvek tükrében 145

Fodor Krisztina:

A Beregi Református Egyházmegye rövid története (1914–1923) 157

Szemán László:

Első világháborús harangrekvirálás Szabolcsban és Szatmárban

A görögkatolikusok harangjainak háborús célokra fordítása 177

Láda Bertalan:

A nyíregyházi ferences rendház és templom építéstörténete 193

Bánszki Hajnalka:

**A csehszlovák–magyar lakosságcsere keretében Nyíregyházára
telepített felvidéki magyarok elhelyezésének nehézségei**

(Forrásközlés) 209

ELŐSZÓ

A Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára Évkönyv sorozatában évtizedek óta igyekszik közkinccsé tenni a megyénk múltjával kapcsolatos olyan tanulmányokat, kisebb forrásközléseket, bibliográfiákat, amelyek tükrözik a modern történetiszemléletet, eddig még ismeretlen vagy nehezen hozzáférhető források felhasználásával készültek és hozzájárulnak a helytörténet fehér foltjainak feltárásához.

Az évkönyvek egyik fejezetét levéltári napjaink tematikus előadásai alkotják. A másik fejezetben pedig olyan helytörténeti kutatásoknak adunk helyet, amelyek új eredményeket mutatnak be. Itt nemcsak levéltárunk munkatársainak tanulmányait, hanem a régiókkal foglalkozó muzeológusok, régészek, néprajzkutatók, történészek, tanárok, könyvtárosok, helytörténeti kutatók írásait, továbbá az évente meghirdetett helytörténeti pályázatok legjobbait szintén közzétesszük.

Sorozatunk 21. kötetében is a korábbi hagyományokat követjük. Az első fejezetben az 1956-os forradalom és szabadságharcra emlékező, 2016 októberében megtartott levéltári napok előadásainak szerkesztett változatai követik egymást. A fejezetet ajánló bibliográfia zárja. A tanulmányok többsége Nyíregyháza és a korabeli Szabolcs-Szatmár forradalmi történéseit és a megtorlást taglalja. Két dolgozat a határon túlra tekint: Nagybánya tartomány, valamint Kárpátalja részben magyar lakosságú területeinek reakcióit – elsősorban a titkosszolgálatok és a pártsajtó torzító tükrén keresztül láthatjuk.

Szerzőink közül kiemelt figyelmet érdemel Lénárt Béla, aki nem klasszikus tanulmányt, hanem inkább esszét írt, amelyben mint a forradalom egyik helyi szerveinek vezetője a forradalmár, a hős fogalmának igen elgondolkodtató elemzését adja. Másik szerzőnk, az osztrák történész, Peter Ruggenthaler pedig a konferenciánkon elhangzott előadásán túl rendelkezésre bocsátotta terjedelmesebb, lábjegyzetekkel ellátott írását is. Ez utóbbi tanulmányát németül adjuk közre.

Az évkönyv második nagy fejezetének rendező elve a kronológia. A 17. századtól a 20. századig terjed az áttekintés az Erdélyi Fejedelemség, Szabolcs és Szatmár vármegyék, valamint Nyíregyháza város egy-egy időszakáról, meghatározó eseményéről, a korszak jellegzetes irattípusáról. Bereg vármegyével a 2014. és 2017. évi helytörténeti pályázat két kárpátaljai díjazottjának írása foglalkozik.

Kedves Olvasók, kellemes időtöltést, jó lapozgatást kívánnak

a szerkesztők

AZ EVANGÉLIKUS VALLÁS MINT A NYÍREGYHÁZA ÉS A FELVIDÉK KÖZÖTTI KAPCSOLATI HÁLÓ FONTOS SZÁLA

Nyíregyházi lelkészek, segédlelkészek 1753–1848 között

Nyíregyháza lakosságszáma a 18. század első felében a hadak átvonulása és a birtokosváltozások miatt folyamatosan csökkent. Bár az átlagos falvaktól népesebb volt a település, nagy határát teljes egészében művelés alá fogni még az itt élő 200-300 jobbágy se tudta. Amikor pedig többen elvándoroltak, akkor panaszkodtak a település urai, hogy „csak szél fújdogná puszta helyeit”. Az osztatlan település egyik birtokosa az 1740-es évek végén Palocsay Istvánné Petheő Rozália, a másik 1748-tól gróf Károlyi Ferenc volt.¹ 1752-ben a földesúr számára készült összeírásban a református templom és parókia környékén a Károlyi-részen 14, Palocsayné részén 2 gazdát, a görög katolikus templom körül lévő „pap, mester, egyházfi” környékén 6 gazdát, tőlük északra 11 gazdát, délre szintén 7 gazdát találtak az összeírók. A településen volt még két kocsmaház, két malom, a vármegyének egy háza és a majorház.² 1754-ben már 49 adózó családfő élt Nyíregyházán.³

A Nyíregyháza életében fordulópontot jelentő 1753–1754-es újratelepítés előtt az egyik jelentős felekezet a református volt, róluk több 17. századi forrás is szól. Lelki életüket a lelkészüik és rektoruk irányította. Lorántffy Zsuzsanna 1649-ben figyelmeztette a tanítót, hogy „igyekezzék tisztiben, hivataljában serényen eljárni, nem részesegkedéssel és restséggel az időt héjában mulatni.”⁴ A rektort a lelkész járandóságának egyharmada illette meg,⁵ míg az esketésért és a halotti beszédért fél ezüst forintot vagy egy váltóforintot kapott. A fiatal lelkészek és rektorok általában a sárospataki és debreceni kollégiumokból kerültek ide, az idősebbek más parókiákról jöttek. Hogy korábbi lakóhelyükkel tartották-e a kapcsolatot, és ez befolyással volt-e az itteni gyülekezet életére, az valószínűsíthető. Azt, hogy a debreceni, sárospataki és eperjesi kollégiumot többször segítették pénzzel, terménnyel és fával, számos dokumentum bizonyítja. Debrecen nemcsak mint a református képzés fellegvára, hanem mint a régió kiemelkedő,

¹ Károlyi Ferenc az Ecsedi-uradalmat megvásárolva jutott Nyíregyháza fele részének birtokába.

² Magyar Nemzeti Levéltár (a továbbiakban MNL) Országos Levéltára, Károlyi Levéltár, P 392 Lad. 44. No. 98. Az ugyanebben az évben kelt adóösszeírásban 39 adózó neve szerepel, öt nevet lehúztak. Közölve: Pro memoria. Nyíregyházi összeírások (1752–1850). Forrásválogatás. Szerk. Kujbusné Mecsei Éva. Nyíregyháza, 2003. (a továbbiakban Kujbusné, 2003.) 27–30.

³ MNL Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára (a továbbiakban SZSZBML), IV. A. 1. Fasc. 55. No. 436. 1754. Közölve: Kujbusné, 2003. 41.

⁴ Lukács Ödön: Nyíregyháza szabad, kiváltságolt város története. Nyíregyháza, 1886. (a továbbiakban Lukács, 1886.) 372.

⁵ A lelkész a gazdáktól 1 véka gabonát, 1 véka búzát, 8 garast, fára pedig egy márvást kapott. Lásd Protocollum a Nyíregyházi református gyülekezet irattárában; Megjelent: Lukács, 1886. 385.

híres országos vásáros helye is jelen volt a nyíregyháziak életében, bár szorosabb gazdasági, pénzügyi szál nem kötötte össze őket.

1754-ben 35 orosznak mondott görögkatolikus családfőt írtak össze. Papjuk 24 forint 55 krajcárt kapott és a kótaji határban egy köblös föld is megillette a kántoré és a református lelkészé mellett. A Munkácson, Ungváron képzett kántorizáló rektor tanította a gyerekeket katekizmusra, imádkozásra, egyházi énekekre és az ehhez szükséges szintig olvasásra, írásra.⁶

A kisebb létszámú, 11 családfőből álló, sokáig az orosi egyházközséghez tartozó római katolikus híveknek Egerben képzett lelkészük és kántor-tanítójuk volt.⁷

A lakosságszám robbanásszerű növekedését jelentő 1753–1754-es impopuláció a felekezeti viszonyok megváltozását is eredményezte, hiszen Károlyi kb. 300 evangélikus vallású szlovák családot – vagy ahogy magukat nevezték, tótot – telepített be Békés megyéből, illetve befogadta a Felvidékről spontán vándorlással érkezett hittestvéreiket is. Mindezek következtében nemcsak a lakosoknak, hanem a városvezetésnek is megváltozott a felekezeti aránya. Nyíregyháza az 1750-es évek végére többezres faluvá, 1786-ra hét és félezres mezővárossá vált. A lakosok több mint 80%-a volt evangélikus. A gyülekezet tagjai a Békés megyei településeken kívül Árva, Bars, Gömör és Kis-Hont, Liptó, Nógrád, Nyitra, Sáros, Szepes, Trencsén, Túróc és Zólyom megyékből származtak. A betelepítést követően Nyíregyháza szlovák evangélikus szigetként állt a főként katolikusok és reformátusok által lakott Szabolcs megye közepén.

A másik három felekezet híveinek, főleg a római katolikusoknak az aránya a beköltözést követően azért is csökkent, mert többen elmentek innen. A régi lakosok ugyanis nem kapták meg azokat a gazdasági és jogi kedvezményeket,⁸ mint az újak. Ráadásul a szótöbbséggel történő tisztújítás alkalmával már 1753-ban többségbe került békésiek választhattak maguk közül bírakat és tisztségviselőket, akik földesúri jóváhagyással megváltoztatták a határhasználat rendjét⁹ és migrációs kibocsátó helyeikkel, a felvidéki településekkel alakítottak ki kapcsolatokat. Az igazgatás és a gazdálkodás szervezésében a 18. században még Békés volt számukra a minta, de a 19. századtól már a felvidéki, különböző joggal bíró városok lettek a követendő példák. A hitbéli és kulturális kapcsolatok azonban már az 1760-as, 1770-es évektől a Felvidék felé irányultak.

⁶ Ember Győző: A munkácsi görög katolikus püspökség lelkészsegeinek 1747. évi összeírása. http://byzantinohungarica.hu/sites/default/files/Ember%20Gy%C5%91z%C5%91/ember_munkacsi_osszeiras.pdf 100. old. 2016. 09. 19.

⁷ Róluk a kutatás még nem tárt fel értékelhető adatokat, sőt a képzőhelyeikhez kötődő egyházi, kulturális, gazdasági kapcsolatok is a helytörténetírás fehér foltjai közé tartoznak.

⁸ Az új lakosok az éves adómentességen túl házaik építéséhez fát kaptak a földesúrtól, a határban igaerő arányában művelhették a nyílászáróval nekik jutó földterületet, valamint részesedhettek a község által bérelt földesúri haszonvételekből. Mindezekért gazdánként évi egy arany adóval tartoztak.

⁹ Békési mintára a határt szállásokra osztották fel. Lásd Balogh István: Határhasználat és gazdálkodás Nyíregyházán a XVIII–XIX. században. *Ethnographia*, 1970. 2–4. sz. 221–231.

Bár vallásszabadságukkal II. József türelmi rendeletéig nem élhettek, de a korlátozás ellenére is erős volt a hitük, ez volt a közösségük egyik legfontosabb kohéziós ereje.¹⁰

A Nyíregyházára érkezett új lakosok számára Károlyi udvarbírája egymás mellett osztotta ki az egyenlő nagyságú telkeket. Az újonnan nyitott utcák origójában az evangélikus templom, mellette a paplak és az iskola állt. A betelepülők nagy része fiatal gazda volt, aki családjával érkezett. A hitélet gyakorlásához így már az első pillanattól nemcsak az anyanyelvükön beszélő papról kellett gondoskodniuk, hanem a gyermekeiket oktató tanítóról is.

Lelkészek

A telepítésről hallva Wandlik Márton csabai lelkész jelentkezett Károlyinál, hogy szívesen eljön az „új gyarmatra”. Az első telepésekkel együtt érkezett, de hamarosan el kellett innen menekülnie a római katolikusok által szított üldöztetés miatt. Debrecenbe költözött át. A lelkészi szolgálatot ekkor a szintén békési Johanidesz Márton tanító látta el, de egy év után ő sem bírta a zaklatásokat és elment.

A Wandlik utáni papok már nem békésiek voltak, hanem a Felvidékről jöttek a folyamatosan és nagy számban érkező spontán betelepülőkkel, így ők alkották a Nyíregyháza és a Felvidék között kialakuló kapcsolati háló fontos elemeit. A Felvidékhez kötötték a lakosságot rokonaik is, de az előjáróság szintén innen vette a gazdasági, jogi gyarapodáshoz nélkülözhetetlen példát. Erről a vidékről jöttek a közéletben mindinkább szerephez jutó kézművesek, ide fordultak tanácsért és hitelekért a város küldöttei, és még közel egy századon át errefelé kerestek anyanyelvükön beszélő papokat és tanítókat az eklézsia megbízottjai.

A vallásüldözés éveiben igen gyakran indult útnak a papjelöltet kereső küldöttség. A Wandlik utáni Beck János ugyanis, aki Toporcról jött, 2 év múlva meghalt. Volt utána itt Szikszórol egy öreg lelkész, akit Tircs János György gecelfalvai pap váltott, ők is mindketten hamar elhaláloztak. 1770 karácsonyán Topolcsányi Györgyöt hívták Köviből, de rektor név alatt csak istentiszteletet tarthatott, papi szolgálatot nem teljesíthetett. 1783-ban ment el. Helyére Schmál Sámuel érkezett. Ekkor már II. József türelmi rendeletének köszönhetően szabadon gyakorolhatták a vallásukat, sőt engedélyt kaptak templomépítésre is. A gyülekezet hathatós támogatásával készült nagytemplomukat 1786. október 22-én szentelték fel.

Az evangélikusok világlátásának, értékítéletének formálói, az oktatás felügyelői a lelkészek voltak. 1789-ben már olyan nagy volt a gyülekezet, hogy segédlelkészt, káplánt, sőt második rendes lelkészt is hívtak. Így jött Schmál Sámuel mellé Schulek János, aki 1820-ban bekövetkezett haláláig volt a nyíregyháziak szeretett papja. „1754-ben

¹⁰ Többen a vallásszabadság hiánya miatt akarták elhagyni a település. Lásd Kujbusné Mecsei Éva: Migráció Nyíregyházán 1753–1837 között. In: Migráció. Szerk. Novák Veronika. Galánta, 2001. 113–121.

született Velitsna [Nagyfalu] helységében, volt egyike azon öt derék pap és egy iskolatanító testvéreknek, kik az Evangelikus Egyháznak valódi diszére szolgáltak” – olvasható a gyülekezet életét rögzítő Történetkönyvben.¹¹

A papkereséskor szívesen fogadta az eklészia az eperjesi kollégium ajánlatát, de nem utasították vissza a helybeli vagy ismerős lelkészek javaslatait sem. Ez idő tájt ugyanis már kiformalódott az az egyházi értelmiségi réteg, amelyet többgenerációs pap- és tanítócsaládok alkottak. A lelkészek fiai is lelkészek lettek – akik pedig nem fejezték be a teológiát, azokból tanítók, esetleg ügyvédek váltak. A paplányoknak is a legációban járók közül választottak párt, vagy az ismerős lelkészcsaládok boronálták össze a fiatalokat, esetleg a gyülekezet tanítója, a település jegyzője jöhetett szóba még elfogadható partiként. Nyíregyházán a nemes nagygazdák vagy fiaik is sikerrel pályáztak a népes papcsaládok lányainak kezére.

A papok és a tanítók oda mentek, ahova a gyülekezet hívta őket, és csak addig maradtak, amíg máshonnan jobb ajánlatot nem kaptak. Előfordult, hogy elküldték őket, mert a presbiterek kifogást találtak életvitelükben, tevékenységükben, így több helyen is megfordultak. A Nyíregyházára érkezők hozták magukkal a korábbi lakóhelyükön szerzett ismereteiket, ismerőseik révén pedig hozzájárultak a város kapcsolati hálójának építéséhez.

Schmál Sámuel 1801-ben bekövetkezett halála után helyére Nagy Sámuel-t hívták, aki Kisszebenben született, Eperjesen tanult, ahonnan házitanítónak ment, majd Hanusfalván tanított, Kassán pedig papi szolgálatot látott el szlovák és magyar nyelven Nyíregyházára jövetele előtt. Az egyházközség történetét összefoglaló Történetkönyv szerint „jeles egyházi szónok, kivált szívre és érzésre tudott hatni beszédével, miért az Ekkles[ia] őt nagy betsben tartotta, a társasági körben vidám és mulattató volt.”¹²

Halála után helyét Farbak Dániel foglalhatta el, aki 36 évig szolgálta a nyíregyházi gyülekezetet. „Papfiként” apja hivatását folytatta. A grammatikai osztályt Osgyánban, a syntaxist Késmárkon végezte, retorikát Pozsonyban tanult, a bölcselkedés és hit tudományait előbb Magda Pál vezetésével Besztercebányán, aztán Eperjesen hallgatta.

¹¹ A Történetkönyvet a Nyíregyházi Evangelikus Egyházközség Levéltára őrzi az E/5/1. jelzet alatt. Címlapján a következő felírás van: „TÖRTÉNETKÖNYV mellyben a NYÍREGYHÁZI EVANGELIKA EKKLÉSIÁNAK XIX^{dik} századtól kezdve évenkénti történetei – Miklósfy Sámuel-től szerkesztve és Nagy Sámuel, Susztek Sámuel és Mihályik Mátyás által írva a két első tizedben kivált T. Jurányi Ádám kéziratából más két tizedben már gazdagabb kút főkből merített adatok szerint 1841^{ik} és 42^{ik} években lehetőképp összegyűjtve és leírva az EKKLÉZIA oltárára hálás szívvel letétettek és akkori nagy érdemű Presbyter Uraknak ajánlottak.” (a továbbiakban Történetkönyv) Nyomtatásban megjelent: Történetkönyv. A nyíregyházi evangélikus gyülekezet története. 1753–1855. Szerk. Kujbusné Mecsei Éva. Nyíregyháza, 2018.

http://www.szabarchiv.hu/drupal/sites/default/files/Teljes_T%C3%B6rt%C3%A9net%C3%B6nyv.pdf. 2019. 01. 10. Eredetiben olvasható:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/E_Nyiregyhaza_Jkv_Egyhaz_Tortenet_1753_1855/?pg=0&layout=s 2019. 01. 10. A papokra vonatkozóan ez az egyetlen forrás. A tanítók közül néhányan bekerültek abba az egyesületi jegyzőkönyvbe, amelyben életrajzukat is közölték.

¹² Történetkönyv, 119.

Volt házitánító, járt tanulmányúton Németországban, majd hazatérve a nagy tekintélyű evangélikus egyházkerületi felügyelő, Berzeviczy Gergely gyermekének nevelője lett. 1820-ban érkezett Nyíregyházára. Segédlelkésze, Greguss Tamás Nyíregyházán született és ismerkedett a betűvetéssel, aztán az eperjesi kollégium diákjaként gyarapította tudását. Tanított fiúintézetben, a grammatica és syntaxis professzoraként Kassán, Németlipcsén. Felszentelése után mint segédpap is szolgált. A grammatica és syntaxis professzoraként 1815 májusában jött Nyíregyházára a latin iskola oktatójának és káplánnak, 8 év múlva a gyülekezet papjának választották.

Halála után nagyon nehezen találtak a helyére új lelkészt. A kiválasztottak legtöbbször visszariadt attól, hogy magyarul, sőt néha németül is prédikálnia kell. Végül a Bánkon szolgáló Benczúr Sámuel, Farbaký Dániel lelkész rokonát sikerült megnyernie a küldöttségnek. A papcsaládból származó Benczúr, akinek bátyja is lelkész volt, Aszódon, Selmecbányán, Pozsonyban járt iskolába, majd volt a Tisza család házitánítója, Bécsben katona, a hartyáni Gosztonyi kisasszonyok nevelője, 1813-tól a losonci, majd a bánki egyház lelkésze. 1827-ben jött Nyíregyházára, azonban 3 év múlva meghalt.

Utódja Mikuss/Miklósfy Sámuel lett. A Losoncon iparoscsaládban született fiú Selmecen, Pozsonyban tanult. Filozófiai és teológiai tanulmányait befejezve házitánítóskodott, majd a bécsi akadémián folytatta tanulmányait. Hazatérve újra házitánító-nak állt. A gömörhosszúszói parókián kezdte papi szolgálatát, ahonnan éppen a kolera idején jött Nyíregyházára. A nagy veszteségeket szenvedett, sok bajjal és bánattal küzdő gyülekezetnek nagy szüksége volt rá. „Nagylelkűleg ajánlottak számára 20 köből gabonát, 6 köből búzát, 1 köből köles-kását, 2 véka paszulyt, 50 font szalonnát, és a szálláson lévő őszi szalmát.”¹³ Itt nősült meg, a Rozsnyón született, felvidéki iskolákban, majd a jénai egyetemen tanult híres statisztikus, geográfus, pedagógus, akadémikus Magda Pál leányát vette el. Szívügyének tekintette a gyermekek hatékony oktatását, támogatandónak tartotta a város többre törekvését, például hozva a felvidéki városokat, a gyülekezet történetének írásban való rögzítését. 1856-ban bekövetkezett haláláig híven szolgált a nyíregyháziakat.

¹³ Uo. 253.

1. sz. táblázat
Evangélikus lelkészek Nyíregyházán az újratelepítés századában

<i>Lelkész neve</i>	<i>Szolgálat éve</i>	<i>Lelkész neve</i>	<i>Szolgálat éve</i>
Wandlik Márton	1753–1766		
Beck János	1766–1768		
Sárkány Márton	1768		
Tircs János György	1768–1769		
Topolcsányi György	1770–1783		
Schmál Sámuel	1783–1802	Schulek János	1789–1820
Nagy Sámuel	1802–1820		
Farbaky Dániel	1820–1855	Greguss Tamás	1823–1825
		Benczúr Sámuel	1827–1830
		Mikuss/Miklósffy Sámuel	1831–1856

Segédlelkészek, káplánok

A népes gyülekezet teendőinek ellátására a papok mellé – főként, ha azok betegek vagy öregek voltak – olyan kántort, segédlelkészt fogadtak, akik ún. „hitjeleltek” voltak és még nem fejezték be tanulmányaikat. Emiatt csak rövid ideig, legfeljebb három évig tartózkodtak Nyíregyházán. Többüket kedvelték a lelkészek és a gyülekezet tagjai, de voltak olyanok is, akik képzetlenségük, alkalmazkodási problémáik vagy összeférhetlen természetük miatt hamarabb távoztak és nem a legjobb emléket hagyták maguk után.

1805-ben Schulek János mellé kerestek segítőt. A kinevezett küldöttség előbb Eperjesen, majd több helyen is érdeklődött és két heti utazás után talált rá Barcs Andrássra, akinek az alábbi meghívólevelet adták át: „Nem tudjuk eléggé magasztalni az Istent, hogy városunkban nem csak evang[elikus] ekklesiát alapított 's mind eddig kegyelmesen megtartott, de azt naponkint gyarapítja is. Illy kegyelmes gondviselését, méltányolva neki tartozó hála mellett érezzük abbéli kötelességünket, hogy mennél inkább ez az isteni kegyelem neveli számunkat, mi is annál nagyobb készséggel, jó idején és minden halogatás nélkül arról gondoskodjunk, miszerint sem most sem jövőben a' lelkieken senkinek fogyatkozása ne legyen. Méltó figyelembe véve egyszersmind a' mi lelkészeinknek egés[z]ségét és életét, kik eddig olly sok ezer lelek mellett bokros munkával terheltettek, és őszintén óhajtvá nekik némi könnyebbítést szerezni, egy szívvel abban állapotunk meg, hozzájok egy segédpapot rendelni. Minthogy pedig tisztelt uraságodban mind a' próbatétel mind egyéb bizonyítványoknál fogva, mellyeket uraságod tudománya és ker[esztény] élete felől nagyon tisztelt férjfiaktól vettünk, egy olyan

egyedet találtunk, ki ezt a' hivatalt köztünk Isten segedelmével jó sikerrel viselhetné, ezen írással és nekünk adott tel[l]yes hatalomnál fogva uraságot a' mi ekklesiánkba káplánnak meghívjuk. Hogy pedig uraságod tudhassa ezen hivatal' kötelességeit, szükségesnek láttuk megjegyezni, hogy uraságod a' mi két lelkészeink oldala mellett minden papi functiókat, a' mint azt a' szükség kívánandja, tartozik vinni, velek együtt tiszta és ev[angelikus] ag[ostai] hitv[allású] ekklesia tudományát hirdetni, úr vacsoráját kiszolgáltatni velek együtt, egyéb papi kötelességekben eljárni, és ez az, a' mit mi jó reményben várunk. Valamint pedig mi nem kételkedünk abban, hogy uraságod példás élete mellett előjárói iránt engedelmisséggel 's tisztelettel fog viseltetni, és mindenkivel, de kivált az egyházi személyzettel szép egyességben élni; úgy szívünkől óhajtjuk, hogy mind abban, a' mitől akarmelly más, de különösen a' mi ekklesiánkban legtöbb függ, a' mi igaz kívánatainknak megfelelni igyekezzék. Mivel pedig minden munkás megérdemli a' maga bérét, mi is azon jutalmon kívül, mellyet minden hív lelkész Istentől és lelkiismeretétől várhat, szívesen és önkényt esztendei salarium fejében ajánlunk 300 Rft, olly móddal, hogy T[isztelt] uraságod 200 Rft salariumkép[p] húzzon, a' harmadik száz pedig kosztért, mellyet majd egyik majd másik lelkésznél fontos okoknál fogva kapni fog, fizettség. Ígérjük ezen felől T[isztelt] U[raságod] nem csak ilendően tisztelni, 's minden fáradozásaiért szeretni, de minden bántás ellen is pártolni. Azon édes reményben, hogy T[isztelt] U[raságod] illy szíves meghívást meg nem vetend állandó jó egész[z]séget kívánván, és Isteni segedelmet 's minden szándékaihoz áldást könyörögvén maradunk Eperiesen Mart[ius] 7^{ikén} 1805. T[isztelt] U[raságod] jó akarói: Insp[ector] és a' nyíregyházi ekklesia tagjaitól erre felhatalmaztatott; Bogar Tamás, Sulyan Josef, Nagy Sámuel lelkész.”¹⁴

Barcs András Eperjesen született, itt tanult a főiskolán 17 éves koráig, majd Késmárkra ment. 1801-ben tért vissza Eperjesre. Nyíregyházán 1805 és 1808 között élt, innen Nagykárolyba ment rendes papnak, onnan Svábolasziba hívták, ahol haláláig szolgált.

Az utána jövő segédpapot viszonylag hamar megtalálták az eklézsia küldöttei. A javasolt jelölt, Bodiczky Ádám a klenóci lelkész és esperes fia volt. Szülei tanították meg írni és olvasni. Iskolába Késmárkon öt, Eperjesen két évig járt, majd házitanítónak állt. „Itt négy esztendőt töltött el, példás étellel 's hivatali szorgalommal.”¹⁵ Az eperjesi Keczer háznál volt nevelő, amikor a nyíregyháziak megkeresték. Azzal a feltétellel jött ide, hogy „a francia háború lecsendesedésével” továbbtanulhat a németországi egyetemeken. Végül innen Jolsvára ment, majd Nandrássra, Gecelfalvára hívták.

1815-ben Greguss Tamás, aki a professzori iskola tanára volt, látta el a kápláni feladatokat. „Kik közelébb ismerték, mondják őt szelídlelkűnek, tréfásnak és nötelessége mellett adakozónak.”¹⁶ 1823-tól már rendes lelkésznek választották, így újabb

¹⁴ Uo. 32–34.

¹⁵ Uo. 48–49.

¹⁶ Uo. 88.

segédlelkészt kellett keresni. A libetbányai lelkész fia, Schulek József – mint „hittudomány jeleltje” – nagybátyja, Schulek János segítségével érkezett 1817-ben Nyíregyházára. Szülei tanították gyermekkorában írni és olvasni. Iskolába Tiszolcon járt, majd az ott papi szolgálatot teljesítő nagybátyja, Schulek Mátyás tanította. Lőcsén, valamint az eperjesi kollégiumban bölcsészetet és hittudományt hallgatott. Eperjesről jött és két évig maradt. Házasságot kötött Nagy Teréziával, majd Felsőlehotára ment tanítónak. Még rektorkodott Nagyrőcén, mielőtt Nandráson, majd Feketepatakon parókiát kapott.¹⁷

1820 tavaszán újra nyíregyházi születésű jelöltje lett az eklézsiának: Nagy Mihály, aki Aradon volt éppen házitanító. Már korábban is hívták, de akkor még nem hagyta ott neveltjét, annak a Ganzaugh Józsefnek a fiát, aki a város egyik fontos hitelezője volt az örökváltás idején. Segédlelkészi jövedelemként a nyíregyháziak évi 300 forintot, kényelmes lakást és tisztességes ételmezt ígértek neki, ha hazajön. 1820-ban végül megérkezett, de csak egy évig maradt, innen Miskolcra ment tanítónak, majd Tállyán megörökölve apósa parókiáját lelkész lett.

1823-ban megpróbálták a professzori és kántori feladatok összevonását Krmeszky Jánossal, de ő is csak egy évig maradt.

1824-ben újra egy Nyíregyházán született ifjúra, Homolya Jánosra esett a választás. Apja, Homolya András és anyja Sztupár Mária „korán észre vévén fiokban szép lelki tehetségeket, tudományok iránti hajlandóságát, őt a tudományos pályára rendelik. Neveltetésének első éveit hon tölté, előbb Király János, Mihóky Mátyás és Burghard Mihály Oktatók vezérlése alatt; azután a Nyelvtudományi Osztályba áthelyeztetve lévén Karlovsky József és Greguss Tamás Professorok gondos kezeik alá került. További tudományos kimíveltetése kedvéért az Eperiesi Collegiumba költözött 1816^{ban}, hol a szókötési Osztályban Keresztessy Sámuel, ékes szónoklatiban Morvay, bölcsészetiben Greguss Mihály, istenészetiben Majer András, és jogiban Csupka András tanításait szorgalmasan hallgatta. Ez idő alatt mint házi nevelő, Greczár, Reviczky, Holländer és Dráveczky nemes ifiaknál nagy haszonnal működött. Elvégezvén az említett Collegiumban pályáját, a magyar nyelv alaposabb megtanulása kedvéért, a S[áros]Pataki Collegiumba ment 1824^{ben}, de itt kevés ideig mulatott, mert a N[eme]s Nyíregyházi Eklésiától Segédlelkésznek közakarattal választatván, a meghívást elfogadta, s hivatalába 1824. T[iszteletes] Farbaky Dániel helybeli lelkész által béigatott. Ezen hivatalban, minekutánna három évekig nagy szorgalommal és lelkesméreatesen foglalatoskodott volna, a N[emes]s Eklésiától búcsút vett, Német honba további kiképeztetése és tapasztalás végett menendő” – jegyezték fel róla a Történetkönyvben.¹⁸ Jénai és hallei tanulmányaihoz az eklézsia – méltányolva érdemeit – 300 pengő forinttal járult hozzá. Visszatérve Tiszolcon lett segédlelkész, de hamar elhunyt.

¹⁷ Uo. 98.

¹⁸ Uo. 212–213.

Távoztása után az eperjesi kollégium rektorától kértek tanácsot, de ő nem tudott olyat javasolni, aki tótul és magyarul is jól beszélt volna. 1828 májusában így ismerősök ajánlására Bakay Jánost hívták meg a már betegeskedő Benczúr Sámuel lelkész helyettesítésére. Bakay Balassagyarmaton született iparos családban. Kiskorában Szarvasra költöztek. Orosházára a magyar nyelv elsajátítása érdekében ment. Tanult Sajógömörön, Selmecen, Sopronban, sőt Wittenbergbe is eljutott két évre. Visszatérve Osgyánban volt házitanító, majd több helyen segédtanító, a csabaiaknál segédlelkész, a derencsieknél lelkész, majd rektor a gömöri esperesség különböző gyülekezeteiben, mielőtt Nyíregyházára jött. De itt sem maradt sokáig, decemberben elfogadta a gömörpanyitai lelkészi meghívását. Az eklézsia, annak ellenére, hogy csak hét hónapot volt itt, kifizette neki nagylelkűen az egy évre járó 300 forintot.

Ezt követően több mint egy éven át nem volt segédlelkész, pedig Benczúr betegsége miatt szükség lett volna rá. Az eklézsia is belátta a helyzet tarthatatlanságát és a főfelügyelő superintendens ajánlását kérte. Több jelölt is akadt, végül a fűrészi lelkész fia, Honéczy Dániel mellett döntöttek, aki elvégezte a szokásos iskolákat Tiszolcon, Osgyánban, Eperjesen, Késmárkon, Rozsnyón és Pozsonyban. „Minthogy pedig akkor a német egyetemekre kijárás tilalmaztatott, a Bécsi evang[elikus] hittani intézetnek lett tagjává, hol két évet töltött el.”¹⁹ Apja mellett volt segédlelkész, amikor a nyíregyházaiak megkeresték. Két évet tartózkodott itt. Nagyon megszerette a gyülekezet példás és szerény magaviselete miatt. Amikor 1832-ben elment Kietére lelkésznek, 80 forinttal is megjutalmazták.

[1833] „Már több mint egy év óta nem lévén Káplány, Ekklesiánk annak meghívása iránt már komolyabban kezdé rendelkezni. A' megnevezett [Longaver Lajos] hittan jeleltje a' Gömöri Esperességben tartózkodott, 's onnét meghívattván Julius 14^{én} tartott templomunkban tót nyelven próba-beszédet, mellyel a' Presbyterium meg vala elégedve, de mindjárt el nem választatott, következő vasárnapon még magyarul is prédikálendő. Ezt miután teljesíté, Julius 21^{én} Segédlelkésznek választatott el. Meghívó levelében 350 Vft 25 font gyertya, alkalmas kvartély és tisztességes tartás vala beírva.”²⁰ Longaver is papfi volt, apja Szügyön szolgáló lelkészként tanította írni-olvasni. Ezután Selmecen,²¹ majd a pozsonyi főtanodában volt hallgató. A bécsi teológiai intézetben 9 hónapot töltött, mielőtt Nyíregyházára jött. Vidám természetű, heves vitakozóként jegyzi fel a Történetkönyv, mint aki szorgalmasan olvasta könyveit. Másfél éve káplánkodott itt, amikor lelkészi meghívást kapott Bodonyba „kivált Valentinyi János Nógrádi Főesperesnek atyafiságos közbenjárás[ra] 's ajánlására.”²²

Helyettesét nehezen találták meg. Eltelt újra egy év, amikor Munyay Lajos eperjesi oktató ajánlására jött a hrussói lelkész fia, Botto László. Lőcsén, Selmecen, Eperjesen tanult. Megválasztották a szokott juttatás mellett, bár magyarul nem igazán tudott, és

¹⁹ Uo. 263.

²⁰ Uo. 267.

²¹ Selmecbánya

²² Történetkönyv, 278.

nem is prédikált. Három évig volt itt, majd 1839-ben visszatért apjához segédnek, később Hámosfalvára hívták rendes papnak.

A Bottót követő segédlelkész, Novák Sámuel nem volt ismeretlen a nyíregyháziak előtt. Mint eperjesi tanuló már gyűjtött élelmet a városban, ezáltal ismeretéseket is szerzett. Hallva, hogy elment a segédlelkész, maga jött jelentkezni az eklézsiánál. A tarnóci mészáros fia Késmárkon, Sajógömörben, majd Eperjesen tanult. Szentpéteren tanított is egy rövid ideig, mielőtt Nyíregyházára jött. Bár magyarul nem tudott, bizalmat szavaztak neki azzal a feltétellel, hogy fél év alatt meg kell tanulnia a nyelvet. Három évig volt itt, ennek a feltételnek mégsem tett eleget. Mindezek ellenére szeretett volna 3. rendes pap lenni, de erre a gyülekezetnek nem volt meg a költségfedezete, és a két másik pap is tiltakozott ellene. Amikor az utolsó vasárnap megtartotta búcsúprédikációját, másnap „reggel könyörgés után az asszonyok templomból kijövén az utcán állongáltak tanácskozáni mi módon tarthatnák meg őt harmadik papul, végre a Felügyelőség tudatván velök az Egyház végzését személyes aláírásra utasítá őket. Így az asszonyok egy helybeli ügyvéd házában néhány napig kivált reggeli órákban tartának aláírást, mely in fine finali²³ körülbelül 45 Vfra rúgott. Ezt a méltatlanságot látván az előkelők, mennyire ment légyen és milly csúfosan üzetik a dolog, tisztelt Caplan úrnak nem a legbarátságosabban megmondák, hogy első alkalommal takarodjék el. Így Ő Június 25^{én} nagy bosszúsággal, mintha megcsalódott volna, elhagyá a várost. A helybeli lelkészeknek sok kellemetlenséget okozott, sőt az iránta bőkezű Eklézsiának is ártogatott.”²⁴

1842-ben egy különleges utat bejárt pap került Nyíregyházára. Nem alkalmassága miatt hívták meg, hanem inkább könyörületből. Zsatkovits István ugyanis, aki kármelita barátként több évet töltött Lembergben, sok viszontagságokat és üldözést állt ki a vallásért. A katolikusról áttért az evangélikus hitre, Berlinben az egyetemen levizsgázott, majd visszatért Magyarországra. Itt azonban nem kapott meghívást sehova, végül az eperjesiek ajánlására augusztusban Nyíregyházára jött.²⁵

1844-ben Lőcséről érkezett az ottani tót káplán, a nagyrócei születésű Homolya Venczel István, akit próbaprédikációi után meg is választottak. Nem sokáig volt itt. A papokat és az egyházi szokásokat gyakran kritizálta. Nem véletlen, hogy a múltat rögzítő Történetkönyvbe ez a vélemény került be róla: „nem annyira tanulni, ’s engedelmeskedni mint tanítani és igazgatni akaró, még nem rég a Lőcsei iskola növendéke a Panslavismus elveit ’s irányát olly szerencsésen fölfogá, hogy néhány év múlva válhatik

²³ végül

²⁴ Történetkönyv, 396. Utólag a margóra írva: „[1842] 1. 1. Tim. 3 v 6. Az Eklézsiának 47 f[orint]ba került új palástot magával elvitte, mintha övé lett volna!” Lásd Timóteus 3:6. Ne legyen gyülekezeti vezető olyan, aki még csak nem régen kezdte el Jézust követni. Az ilyen ember ugyanis könnyen beképzelt és büszke lesz, és ugyanolyan ítélet alá kerül, mint a Sátán.

²⁵ Történetkönyv, 398–399.

belőle minden Panslavok panslavja, ezek dicsőségeért mindeneket szívesörömetestendő, ha csak tudománya 's tehetsége volna..."²⁶

Az utolsó három káplán sokat panaszkodott amiatt, hogy a papok sok munkát végeztetnek velük és prédikálni se engedik őket vasárnapokon, csak a temetéseken. Emiatt a presbiterek választmányt neveztek ki azzal a céllal, hogy új szabályzatot dolgozzanak ki és pontról pontra határozzák meg a káplán kötelességét. Mivel azonban nem ismerték a papok feladatait, ezért abban állapodtak meg, hogy minden marad a régiben és a káplán a professzorral váltva prédikál magyarul.

1846-ban indult el újra a küldöttség segédlelkészt keresni, mert egyik papjuk betegsége miatt a másikkra teljesíthetetlen feladatok hárultak. Előtte Tiszolcra és Eperjesre írtak, tanácsot kérve. A superintendens a világlátott Chotvács Andrást ajánlotta, aki Köviből származott. Apja szegény földművelő volt. Pappá válásában szerepe volt a gyermekkorában megélt csodának is.²⁷ Rozsnyói tanulmányai után Tapolcsányban Latkoczyéknál, Csizben Kubinyiéknál, majd Plathyéknál lett házitánító. Késmárkon tanult tovább. Ratkón két évig ideiglenes leánytanítóként dolgozott. 1841-ben peregrinus lett: Pestről Bécs, Prága, Drezda, Lipcse, Altenberg városokon keresztül Jenába ment, egy szemeszter után Weimar, Erfurt, Gotha, Göttinga, Hálán keresztül Berlinbe, ahol a második félét töltötte. Megfordult az alábbi helyeken: Potsdam, Rudolfstadt, Coburg, Freiburg, Bamberg, Aschaffenburg, Frankfurt a[m] Main, Mainz, Heidelberg, Karlsruhe, Strassburg, Párizs. 1842-ben ismét Ratkón vállalt tanítóságot, majd Alsóbalogon a Gaszner háznál lett nevelő, mielőtt Nyíregyházára jött. Itteni működése nem volt problémamentes, mert hamar előállt szokatlan kéréseivel: „fehérruha mosást kívánt, ami eddig nem volt, de neki bizonyos feltételek alatt megígértetett, majd azt kívánta, hogy a gyermekágyas asszonytól, mikor otthon ő beavatta, járuló 1 Vft stóla²⁸ övé legyen, mit egyszer valóban meg is tartott; majd azt, hogy a temetési czédulát maga a pap neki átvigye; majd azzal jöve elő, hogy ha csak egy, bár legkönnyebb functio van is, az őt nem illeti; majd ismét azt kívánta, hogy a r[endes] pap őhöz küldje a temetést beírató embert, mikor ez a temetés reá esik. Mind ezekért a Felügyelő őt szelíd és barátságos hangon megintette, de azzal ő mit sem gondolt. Türtük jó ideig ros[s]z kedélyeit, sőt lehet mondani, makacsságát, mert több ízben visszaküldte a temetési czédulát, melly őt illeté és nem is temetett. De végre ő magánál megfogyott a béketűrés 's azon boldog gondolatra jöve, hogy kérelmet írjon a convent elibe, mellynek foglalata ez volt: »Én a nemes Egyháznak Káplánja vagyok, mert tőle meghívattam és fizettetem is, minthogy pedig az egyháznak mindegy akárhol legyen kosztom, tehát arra kérem, méltóztassék vagy úgy határozni, hogy egyedül T[isztelen]dő Farbaký úr asztalához járjak, vagy a' lelkészeknek fizetni szokott kosztpénzt nekem fizetni, mert én ezen túl Miklósfy úrhoz kosztba járni nem akarok, ennek okát nem mondom ki, de ha a

²⁶ Uo. 452.

²⁷ Elvesztette látását, amit csodának tulajdonított módon visszanyert.

²⁸ A pap számára keresztelekor, esketéskor, temetéskor, bizonyos iratok kiállításakor adott adomány.

N[eme]s egyház tudni akarja, azért nem, hogy a további súrlódásokat kikerülhessem.« Ezen kérőlevél következtében Junius hó 2^{án} leült a nyolcz tagból álló választmány a bibliothékában hogy a dolog mibenlétét megismérvén megítélhesse kihallgatta a segéd panaszait, azután a lelkésznek minden pontra megkívántatott magyarázatát 's felvilágosítását, és kisült, hogy Káplán úr a temetés és esketés iránt szokott a maga szobájában, ne mondjam, alkudozni, legalább egy kis mellékstólát kérni, kisült, hogy ő nem akarna a' lelkészeknek alárendelve lenni, hanem csak az egész ekklesiától füg[g]ni... Kisült, hogy ő kéjelemszerető és a pap helyett semmit tenni nem akaró Káplán s. a t. azért komolyan megmondattott neki, mikép[p] az egyház a káplántartást egészben nem fizeti csak 140 Vft-tal évenként pótolja, 's a' segédpap nemcsak az egyházé, sőt ép[p]en a' lelkésztől füg[g] mindenben, kivéve a meghívást és elbocsátást; a' lelkészek nem tartoznak neki temetési czédulákat oda hordani, de ha valamiben kétsége van ő alázza meg magát, és a temetés vagy bármely functio iránt ne merjen azontúl alkudozni, sem stólat, mint már néhányszor követelt 's el is vett, senkitől kívánni a betegágyas aszszonytól járó 1 Vf tartozik a' lelkészeknek átadni, a neki átadott functiót elfogadni, nem pedig amint már többször tett, visszautasítani, ellenben minden igaz ügyét és panaszát a' Felügyelőnek felterjeszteni. Ezek után Miklósfy lelkész úgy nyilatkozott, hogy bár a káplántartást kötelességének ismeri, de ezt a mostanit, ki semmi segítségére nem lévén, illy nagy drágaságban még a' kosztban válogatni mer, 's a dolgot már kihírlelte, többé tartani nem fogja. De végre a káplán zavarba jött 's a sok intésre mégis kezét nyújtva a lelkésznek bocsánatot kért, 's a dolog régi mellett maradt.”²⁹

A vizálkodásnak az vetett véget, hogy a káplán meghívást kapott a vizesréti ekléziától és elment Nyíregyházáról. Távozása sem volt túl dicsőséges. Egy hétig házról házra járt búcsúzkodni és pénzt gyűjteni az útiköltségére. „Színes[z]kedő, panslav jellemével, és szünet nélküli látogatása által sokaknak szívét, kivált a' köznépét szerencsés vala meghódítani” – írták róla a Történetkönyvben.³⁰

A rövid időt itt töltő segédlelkészek nem tudtak úgy beilleszkedni a közösségbe, mint a két rendes lelkész. Munkájukra azonban szükség volt, mert a lelkészek a nagy lélekszámú gyülekezetet még akkor sem tudták ellátni, ha nem akadályozta őket betegség. A konfliktusok elkerülése érdekében azonban szükségesnek látták az új segédlelkész meghívólevelében pontosan rögzíteni a feladatokat. A megyében több helyen házitanítóskodó Huljuk Mihály ezért kapta meghívásakor az alábbi szerződést: „Meghívó levél. Tiszteletes Hitjelölt Úr! A' jelenleg megsokasodott lelkészi foglalatosságokat rendes lelkészeink kellő pontossággal teljesíteni nem győzván, egyház közsegileg a megürült segédlelkészi hivatal betöltését meghatároztuk, melyre Tiszteletes Hitjelölt urat, miután magyar és tót nyelven tartatott próba szónoklatai után azon hivataloskodáshoz megkívántató tehetségekkel felruházottnak lenni tapasztaltuk, ezennel meghívjuk. Egyrészről azonban az itt szokásban lévő segédlelkészi kötelességeket, és a' rendes lelkész urakhozi viszonyait következőleg adjuk elő: 1re Minden

²⁹ Történetkönyv, 518–519.

³⁰ Uo. 519.

segédlelkész közvetve az Egyház, közvetlenül pedig T. Rendes lelkész urak rendelkezése alá tartozik; 2^{or} Minden Vasárnap rendszerint három templomi lelkészi foglalatosság és sz[ent] hivataloskodás lévén, azok közül egyet a' segédlelkész teljesíteni köteles; 3^{or} Valahányszor a rendes lelkész urak több hivatalbeli eljárásokkal terheltetnek a segédlelkész őket mindenkor kipótolandja; 4er A' hitfelekezeti betegekhez és temetésekre való járás parentatziók és halottak fölötti szónoklatok gyakran összeütkezésbe esvén, az azokbani sz[ent] foglalkozás minden lelkészt egyenlően illeti, mind az által a működés felosztása és személyenkénti kijelölése a rendes lelkész urak jogához tartozik; 5^{or} A lelkészi segédelmet óhajtó betegek és áldozók körül tett fáradozás díja mindig az eljáró akár rendes, akár segédlelkész önkéntes jutalma: azonban a gyermekágyas asszonytól fizetni szokott 1 Vf[t] stóla kirekesztőleg a rendes lelkészek sajátjai; 6^{or} Midőn hetenként a Szentegyházban, vagy azon kívül három temetési szónoklás szükségbe áll elő, a harmadik a segédlelkész által teljesítettik; 7er Minden Segédlelkész az egyházközség közpénztárának a felszentelési költségeket azon mennyiségben, mely a vele utazott Küldöttség által bejelentetik és jegyzőkönyvbe ígattatik, az egyházi törvények értelmében megtéríteni köteles; 8^{or} Ezeken felül egyházközségünk az ezen segédlelkészi hivatallal öszvekött szelíd erkölcsöket, tudománybeli művelődést, és azt, hogy a rendes lelkész uraknak minden a fentebbiekben elő nem számlálhatott körülményekben valódi segédjök legyen és hivatalában folytonost szorgalommal és hűségesen eljárjon, szorosan megkívánja. Más részről mi Nyíregyházi ag[ostai] szentegyház T[isztelet] hitjelölt úrnak, mint segédlelkésznek, az e mai napon hozott határozás nyomán évenként 120, az az egyszázhusz ezüst forintokat, minden forintba három ezüst húszast számítva fogunk fizetni, alkalmas lakásról, fűtésről, világításról – mely 25 font gyertyából álland, és T[ekintetes] T[iszteletes] Rendes Lelkész uraknál nyerendő élelemlről gondoskodni. Melly meghívó levelünkre egyenes válaszát elvárva maradunk Nyíregyházán 1847 év. Octob[er] 22. napján tartatott egyház községi ülésünkben a hitjelölt úrnak szíves szolgálai.

Kralovanszky András Felügyelő, Miklósfy Samuel r[endes] lelkész.”³¹

A szabályozás azonban nem küszöbölte ki a problémákat, amelyek főként jellemhibából adódhattak. Ha hinni lehet az egyháztörténetet papírra vetőknek, akkor az új segédpap felszentelése után nagyravágyóvá, tudományával kérkedővé és a' társas körökben veszekedővé vált. Ráadásul a szeminaristák tót nyelvű oktatását felhasználta a pánszláv eszmék megismertetésére, előfizetőket gyűjtött tót újságokra, sőt az újságban megjelent nemzeti dalt, a „My Slawy”-t iskolás fiúkkal másoltatta. Ezzel felkavarta az állóvizet a magyarosítás és a pánszlávizmus terjedése között egyensúlyt tartani akaró egyházközségben. Több tanácskozás után végül úgy döntöttek, hogy mennie kell a káplánnak, aki végül önként távozott.³²

³¹ Uo. 534–535.

³² Uo. 562–563.

2. sz. táblázat

Evangélikus segédlelkészek Nyíregyházán az újraterlepités századában

<i>Lelkészeve</i>	<i>Szolgalat éve</i>	<i>Lelkészeve</i>	<i>Szolgalat éve</i>
Sramko Péter Pál	1802	Bakay János	1828
Barcs András	1805–1808	Honéczy Dániel	1830–1832
Bodiczky Ádám	1808–1812	Longaver Lajos	1833–1835
Greguss Tamás	1815–1817	Botto László	1836–1839
Schulek József	1817–1819	Novák Sámuel	1839
Nagy Mihály	1820–1821	Zsatkovics István	1842
Krmesky János	1823	Homolya István	1844
Schulek József	1823–1824	Chotvács András	1846
Homolya János	1824–1828	Huljuk Mihály	1847

Nyíregyháza újraterlepités utáni társadalmában jelentős helyet foglalt el a lakosság közel 80%-át kitevő evangélikusok gyülekezete, amelynek gondolkodását, szemléletét személyes példamutatásukkal, prédikációikkal folyamatosan formáltak a közösség lelkészei. A türelmi rendelet után hívtak közül többen néhány évtizeden át, halálukig szolgáltak itt. A bölcsőtől a koporsóig részesei voltak a hívek életének, mellettük álltak örömeikben, bánatukban. Rokonságuk, révén hidat teremtettek az ideterlepitült lakosok korábbi származási helye, a Felvidék és Nyíregyháza között, segítve a gazdasági és kulturális kapcsolatok kibontakozását, ezáltal a város fejlődését.